Zbirka odločb sodne prakse

SKLEPNI PREDLOGI GENERALNE PRAVOBRANILKE
JULIANE KOKOTT,
predstavljeni 21. septembra 2023[1]

**Zadeva C-605/21**

**Heureka Group a.s.**
**proti**
**Google LLC**

(Predlog za sprejetje predhodne odločbe, ki ga je vložilo Městský soud v Praze (mestno sodišče v Pragi, Češka republika))

„Predhodno odločanje – Odškodninske tožbe po nacionalnem pravu za kršitve določb konkurenčnega prava – Možnost sklicevanja na nepravnomočno odločbo Komisije – Direktiva 2014/104/EU – Področje uporabe *ratione temporis* – Začetek kršitve pred začetkom veljavnosti Direktive – Zastaralni rok – Združljivost prvotne nacionalne ureditve s členom 102 PDEU in načelom učinkovitosti prava Unije“

Kazalo

I. Uvod . . . 2

II. Pravni okvir . . . 3

A. Pravo Unije . . . 3

1. Uredba št. 1/2003 . . . 3

2. Direktiva 2014/104 . . . 3

B. Češko pravo . . . 5

III. Dejansko stanje in postopek v glavni stvari . . . 5

A. Postopek Komisije v zadevi „Google Shopping“ in Sklep C(2017) 4444 final . . . 6

B. Nacionalna civilna odškodninska tožba družbe Heureka . . . 7

[1] Jezik izvirnika: francoščina.

IV. Predlog za sprejetje predhodne odločbe in postopek pred Sodiščem . . . . . 8

V. Analiza . . . . . 9

A. Predhodno vprašanje: ali se lahko nacionalno sodišče sklicuje na odločbo Komisije, ki še ni pravnomočna? . . . . . 11

1. Zavezujoča narava odločbe Komisije, ki še ni pravnomočna . . . . . 11

2. Obveznost ustavitve postopka v glavni stvari? . . . . . 13

B. Prvo in drugo vprašanje za predhodno odločanje: posledice ugotovitev sodbe Volvo za to zadevo . . . . . 14

1. Obdobje kršitve po izteku roka za prenos Direktive 2014/104 . . . . . 15

2. Obdobje kršitve pred iztekom roka za prenos Direktive 2014/104 . . . . . 17

C. Tretje in četrto vprašanje za predhodno odločanje: zahteve, ki izhajajo iz prava Unije glede ureditve zastaranja pred začetkom veljavnosti Direktive . . . . . 17

1. Ali lahko zastaralni rok začne teči pred prenehanjem kršitve? (tretje vprašanje in četrto vprašanje, točka (i)) . . . . . 18

2. Ali lahko zastaralni rok začne teči, preden oškodovanec izve, da ravnanje pomeni kršitev pravil konkurence? (četrto vprašanje, točka (ii)) . . . . . 21

3. Ali je treba zastaralni rok za čas trajanja postopka pred Komisijo in sodnega nadzora odločbe Komisije pretrgati? (četrto vprašanje, točki (iii) in (iv)) . . . . . 23

VI. Predlog . . . . . 24

## I. Uvod

1. V skladu z ureditvijo zastaranja, vzpostavljeno s členom 10 Direktive 2014/104/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. novembra 2014 o nekaterih pravilih, ki urejajo odškodninske tožbe po nacionalnem pravu za kršitve določb konkurenčnega prava držav članic in Evropske unije,[2] zastaralni rok ne začne teči, dokler kršitev konkurenčnega prava ne preneha in tožnik ni seznanjen ali se od njega ne more razumno pričakovati, da je seznanjen z bistvenimi elementi, ki so značilni za kršitev.

2. Sodišče mora v okviru tega predloga za sprejetje predhodne odločbe predvsem preučiti, ali je pred iztekom roka za prenos Direktive 2014/104 zahteva, da zastaralni rok ne more začeti teči, dokler kršitev konkurenčnega prava ne preneha, izhajala že iz člena 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti. Poleg tega se predložitveno sodišče sprašuje, ali so s pravom Unije združljivi nekateri drugi vidiki prejšnje nacionalne ureditve zastaranja, ki se nanašajo zlasti na seznanjenost z dejstvom, da zadevno ravnanje pomeni kršitev pravil konkurence, ter na pretrganje zastaralnih rokov za čas trajanja postopka pred Evropsko komisijo in sodnega izpodbijanja odločbe o kršitvi.

[2] UL 2014, L 349, str. 1.

## II. Pravni okvir

### *A. Pravo Unije*

#### *1. Uredba (ES) št. 1/2003*

3. Člen 2 Uredbe (ES) št. 1/2003 [3], naslovljen „Dokazno breme“, določa:

„V vseh nacionalnih postopkih ali postopkih Skupnosti za uporabo členov [101 in 102 PDEU] kršitve iz člena [101](1) ali člena [102 PDEU] dokazuje stranka ali organ, ki kršitev domneva. Podjetje ali podjetniš[o] združenje, ki uveljavlja ugodnost iz člena [101](3) [PDEU], nosi dokazno breme, da so pogoji iz navedenega odstavka izpolnjeni.“

4. Člen 16 te uredbe, naslovljen „Enotna uporaba zakonodaje Skupnosti o konkurenci“, določa:

„1. Kadar nacionalna sodišča odločajo o sporazumih, sklepih ali usklajenih ravnanjih v skladu s členom [101] ali členom [102 PDEU], ki so že predmet odločbe Komisije, ne morejo sprejeti odločitev, ki so v nasprotju s sprejeto odločbo Komisije. Prav tako se morajo izogibati odločitvam, ki bi nasprotovale odločbi, ki jo namerava sprejeti Komisija v že začetem postopku. Zato lahko nacionalno sodišče oceni, ali je potrebno, da svoje postopke ustavi. Ta obveznost ne posega v pravice in obveznosti iz člena [267 PDEU].

2. Kadar organi, pristojni za konkurenco v državah članicah, odločajo o sporazumih, sklepih ali usklajenih ravnanjih v skladu s členom [101] ali členom [102 PDEU], ki so že predmet odločbe Komisije, ne morejo sprejeti odločitev, ki so v nasprotju s sprejeto odločbo Komisije.“

5. Člen 25(2) navedene uredbe določa:

„Zastaranje začne teči na dan, ko je bila kršitev storjena. Vendar pa pri trajajočih ali ponavljajočih se kršitvah zastaranje začne teči na dan, ko kršitev preneha.“

#### *2. Direktiva 2014/104*

6. V uvodni izjavi 36 Direktive 2014/104 je navedeno:

„Nacionalna pravila o nastopu, teku, pretrganju ali prekinitvi zastaranja ne bi smela neupravičeno ovirati vlaganja odškodninskih tožb. To je zlasti pomembno v primeru tožb, vloženih na podlagi ugotovitve organa, pristojnega za konkurenco, ali pritožbenega sodišča o kršitvi. Zato bi moralo biti še vedno mogoče vložiti odškodninsko tožbo po koncu postopka organa, pristojnega za konkurenco, zaradi izvajanja nacionalnega konkurenčnega prava ali konkurenčnega prava Unije. Zastaranje ne bi smelo začeti teči pred prenehanjem kršitve in pred tem, ko se tožnik seznani ali pa se lahko razumno pričakuje, da je seznanjen z ravnanjem, ki pomeni kršitev, dejstvom, da je kršitev tožniku povzročila škodo in identiteto kršitelja. Države članice bi morale imeti možnost, da ohranijo ali uvedejo absolutno zastaranje, ki je splošno veljavno, če tek takšnih absolutnih zastaranj dejansko ne onemogoči uveljavljanja pravice do popolne odškodnine ali ga pretirano oteži.“

[3] Uredba Sveta z dne 16. decembra 2002 o izvajanju pravil konkurence iz členov [101] in [102 PDEU] (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 8, zvezek 2, str. 205).

7. Člen 2 te direktive je naslovljen „Opredelitve pojmov“, točki 1 in 12 tega člena pa določata:

„V tej direktivi se uporabljajo naslednje opredelitve pojmov:

1. ‚kršitev konkurenčnega prava‘ pomeni kršitev člena 101 ali 102 PDEU ali nacionalnega konkurenčnega prava;

[…]

12. ‚pravnomočna odločba o kršitvi‘ pomeni odločbo o kršitvi, zoper katero se ni mogoče ali ni več mogoče pritožiti na podlagi rednega pravnega sredstva.“

8. Člen 9 te direktive, naslovljen „Učinek nacionalnih odločb“, določa:

„1. Države članice zagotovijo, da kršitev konkurenčnega prava, ugotovljena s pravnomočno odločbo nacionalnega organa, pristojnega za konkurenco, ali pritožbenega sodišča, velja za neovrgljivo dokazano v primeru odškodninske tožbe, vložene pred nacionalnimi sodišči na podlagi člena 101 ali 102 PDEU ali nacionalnega konkurenčnega prava.

2. Države članice zagotovijo, da se lahko pravnomočna odločba iz odstavka 1, izdana v drugi državi članici, v skladu z njihovim zadevnim nacionalnim pravom predloži pred nacionalnimi sodišči vsaj kot dokaz *prima facie*, da je bilo kršeno konkurenčno pravo, po potrebi pa se lahko oceni skupaj z drugimi dokazi, ki jih predložita stranki.

3. Ta člen ne posega v pravice in obveznosti nacionalnih sodišč iz člena 267 PDEU.“

9. Člen 10 navedene direktive, naslovljen „Zastaralni roki“, določa:

„1. Države članice v skladu s tem členom določijo pravila o zastaralnih rokih za vložitev odškodninskih tožb. Ta pravila določijo, kdaj začne teči zastaralni rok, njegov tek in okoliščine, v katerih se zastaralni rok prekine ali pretrga.

2. Zastaralni rok ne začne teči, dokler kršitev konkurenčnega prava ne preneha in tožnik ni seznanjen ali se od njega ne more razumno pričakovati, da je seznanjen z:

(a) ravnanjem in dejstvom, da to ravnanje predstavlja kršitev konkurenčnega prava;

(b) dejstvom, da mu je kršitev konkurenčnega prava povzročila škodo, in

(c) identiteto kršitelja.

3. Države članice zagotovijo, da so zastaralni roki za vložitev odškodninskih tožb vsaj pet let.

4. Države članice zagotovijo, da se zastaralni roki pretrgajo ali, odvisno od nacionalnega prava, prekinejo, če organ, pristojen za konkurenco, sprejme ukrep za namen preiskave ali postopka zaradi kršitve konkurenčnega prava, s katerim je povezana odškodninska tožba. Pretrganje zastaranja preneha najprej eno leto po pravnomočnosti odločbe o kršitvi ali drugačnem zaključku postopka.“

### *B. Češko pravo*

10. Glede na informacije, ki jih je predložilo predložitveno sodišče, je, preden je 1. septembra 2017 začel veljati zákon č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže (zakon št. 262/2017 o nadomestilu škode na področju gospodarske konkurence), zastaranje pravice do odškodnine do 31. decembra 2013 najprej urejal zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (zakon št. 513/1991, trgovinski zakonik), od 1. januarja 2014 do 31. avgusta 2017 pa zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (zakon št. 89/2012, civilni zakonik). Po navedbah predložitvenega sodišča je razlika med tema dvema ureditvama v tem, da v skladu s trgovinskim zakonikom zastaralni rok traja štiri leta, v skladu s civilnim zakonikom pa tri leta. Predložitveno sodišče, ki je edino pristojno za razlago in uporabo nacionalnega prava,[4] je za namene postopka pred Sodiščem kot upoštevna določilo pravila civilnega zakonika.

11. Člen 620(1) civilnega zakonika določa:

„Okoliščine, ki so odločilne za začetek teka zastaralnega roka za pravico do odškodnine, vključujejo seznanjenost s škodo in [identiteto] osebe, ki jo mora povrniti. To se smiselno uporablja tudi za namene odškodnine.“

12. Člen 629(1) civilnega zakonika določa:

„Zastaralni rok je tri leta.“

13. Člen 9, od (1) do (3), zakona št. 262/2017 o nadomestilu škode na področju gospodarske konkurence določa:

„(1) Zastaralni rok za uveljavljanje pravice do odškodnine na podlagi tega zakona je pet let; določbe členov 629 in 636 civilnega zakonika se ne uporabljajo.

(2) Zastaralni rok začne teči od dneva, ko je zadevna oseba izvedela za škodo, [identiteto] osebe, ki jo mora povrniti, in omejevanje konkurence oziroma bi morala izvedeti in bi lahko izvedela za te elemente, vendar ne prej kot od dneva prenehanja omejevanja konkurence.

(3) Zastaralni rok ne teče, dokler traja preiskava ali postopek pred organom, pristojnim za konkurenco, v zvezi z istim omejevanjem konkurence in v obdobju enega leta od dneva, ko (a) je odločba, ki jo je sprejel organ, pristojen za konkurenco, ali sodišče in s katero je ugotovljen obstoj takega omejevanja konkurence, postala pravnomočna ali (b) se je preiskava, postopek pred organom, pristojnim za konkurenco, ali postopek pred sodiščem končal na drug način.“

## III. Dejansko stanje in postopek v glavni stvari

14. Družba Heureka Group a.s. (v nadaljevanju: Heureka), ki je dejavna na trgu storitev primerjave prodajnih cen v Češki republiki in ki je tožeča stranka v postopku v glavni stvari, je pri Městský soud v Praze (mestno sodišče v Pragi, Češka republika), predložitvenem sodišču, vložila odškodninsko tožbo proti družbi Google LLC, in sicer na podlagi Sklepa Komisije z dne 27. junija 2017 v zadevi *Google Search (Shopping)* (v nadaljevanju: Sklep C(2017) 4444 final)[5].

[4] Glej sodbo z dne 24. julija 2023, Statul român (C-107/23 PPU, EU:C:2023:606, točka 76 in navedena sodna praksa).

[5] Sklep C(2017) 4444 final z dne 27. junija 2017 v zvezi s postopkom na podlagi člena 102 PDEU in člena 54 Sporazuma EGP (Zadeva AT.39740 – Google Search (Shopping)) (v nadaljevanju: zadeva Google Shopping).

### *A. Postopek Komisije v zadevi „Google Shopping“ in Sklep C(2017) 4444 final*

15. Komisija je 30. novembra 2010 objavila sporočilo za javnost, v katerem je navedla, da je med drugim na podlagi člena 2(1) Uredbe (ES) št. 773/2004 začela postopek proti družbi Google v zvezi z morebitno zlorabo prevladujočega položaja na področju spletnega iskanja. [6]

16. Družba Google je leta 2013 Komisiji predlagala zaveze, s katerimi bi odpravila pomisleke te institucije.

17. Sdružení pro internetový rozvoj v České republice (združenje za internetni razvoj v Češki republiki, v nadaljevanju: združenje SPIR), katerega članica je družba Heureka, je 27. maja 2014 objavilo sporočilo za javnost, v katerem je izrazilo svoje nestrinjanje s temi zavezami.

18. Komisija je 15. aprila 2015 izdala obvestilo o ugotovitvah o možnih kršitvah, naslovljeno na družbo Google, v katerem je sprejela začasni sklep, da sporno ravnanje pomeni zlorabo prevladujočega položaja in zato krši člen 102 PDEU.

19. Komisija je 14. julija 2016 izdala dodatno obvestilo o ugotovitvah o možnih kršitvah in postopek zaradi kršitve člena 102 PDEU začela tudi proti matični družbi družbe Google, družbi Alphabet, Inc.

20. Komisija je 27. junija 2017 sprejela Sklep C(2017) 4444 final. S tem sklepom je ugotovila, da sta družbi Google in Alphabet, Inc. od njenega prevzema nadzora nad družbo Google kršili člen 102 PDEU in člen 54 Sporazuma o Evropskem gospodarskem prostoru (EGP). Po mnenju Komisije je družba Google zlorabljala prevladujoči položaj, ki ga je imela na trinajstih nacionalnih trgih splošnega iskanja v EGP, med drugim v Češki republiki, tako da je zmanjšala promet s svojih strani s splošnimi zadetki h konkurenčnim storitvam primerjave proizvodov ob hkratnem povečanju tega prometa k svoji storitvi primerjave proizvodov, kar bi lahko imelo – ali je verjetno imelo – protikonkurenčne učinke na ustreznih trinajstih nacionalnih trgih specializiranega iskanja za primerjavo proizvodov, pa tudi na navedenih trgih splošnega iskanja. [7]

21. Komisija je ugotovila, da se je ta kršitev začela v Češki republiki februarja 2013 in se je nadaljevala do dneva sprejetja Sklepa C(2017) 4444 final, to je 27. junija 2017. Zato je menila, da je treba družbi Google naložiti, naj svoje ravnanje v 90 dneh odpravi in naj se vzdrži podobnega ravnanja, ki ima enak cilj ali učinek. [8]

22. V *Uradnem listu Evropske unije* je bil 12. januarja 2018 objavljen povzetek Sklepa C(2017) 4444 final.

23. Družba Google je 11. septembra 2017 v sodnem tajništvu Splošnega sodišča vložila tožbo zoper Sklep C(2017) 4444 final. Splošno sodišče je v sodbi z dne 10. novembra 2021 v zadevi Google in Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763) razglasilo ničnost navedenega sklepa samo v delu, v katerem je Komisija ugotovila kršitev družbe Google na trinajstih nacionalnih trgih *splošnega* iskanja v EGP na podlagi obstoja protikonkurenčnih učinkov na teh trgih, in v preostalem zavrnilo tožbo družbe Google, zlasti s tem, da je potrdilo analizo Komisije v zvezi s trgom *specializiranega* iskanja za primerjavo proizvodov.

[6] Uredba Komisije z dne 7. aprila 2004 v zvezi z vodenjem postopkov Komisije v skladu s členoma [101] in [102 PDEU] (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 8, zvezek 3, str. 81); IP/10/1624, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/ip_10_1624.

[7] Sodba z dne 10. novembra 2021, Google in Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, točke 55, 57, 67 in 70).

[8] Sodba z dne 10. novembra 2021, Google in Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, točki 71 in 666).

24. Družba Google je 20. januarja 2022 vložila pritožbo zoper sodbo Splošnega sodišča, ki je trenutno v obravnavi. [9]

### *B. Nacionalna civilna odškodninska tožba družbe Heureka*

25. Družba Heureka je z vlogo z dne 25. junija 2020, vloženo 26. junija 2020, pri Městský soud v Praze (mestno sodišče v Pragi) vložila odškodninsko tožbo proti družbi Google. S to tožbo zahteva odškodnino za škodo, ki naj bi jo utrpela zaradi zlorabe prevladujočega položaja, ki jo je družba Google v skladu s Sklepom C(2017) 4444 final izvajala v Češki republiki v obdobju od februarja 2013 do 27. junija 2017. Družba Heureka je trdila, da je družba Google svojo storitev primerjave prodajnih cen umestila in prikazovala na najboljšem možnem mestu med rezultati v svojih storitvah splošnega iskanja, s čimer je zmanjšala uporabo portala za primerjavo prodajnih cen Heureka.cz.

26. Družba Google je tožbi ugovarjala in med drugim trdila, da je pravica do odškodnine za obdobje vsaj od februarja 2013 do 25. junija 2016 zastarala. [10] Ta trditev temelji na predpostavki, da je lahko družba Heureka izvedela za identiteto kršitelja in tudidejstvo, da je utrpela škodo, veliko pred sprejetjem Sklepa C(2017) 4444 final.

27. Družba Google v zvezi s tem opozarja, da je bilo jasno, da je bil upravljavec iskalnika, imenovanega „Google“, družba Google, zlasti zaradi sporočila Komisije za javnost z dne 30. novembra 2010 (točka 15 zgoraj).

28. Poleg tega družba Google meni, da je objava sporočila za javnost 27. maja 2014, v katerem je združenje SPIR izrazilo svoje nestrinjanje z zavezami, ki jih je družba Google predložila Komisiji (točka 17 zgoraj), vsekakor zadostovala za začetek teka zastaralnega roka.

29. Iz teh razlogov družba Google trdi, da je zastaralni rok, ki se uporablja v obravnavani zadevi, začel teči februarja 2013, to je po začetku kršitve na češkem ozemlju in začetku nastajanja zatrjevane škode, oziroma najpozneje 27. maja 2014, ko je bilo objavljeno sporočilo za javnost združenja SPIR.

30. Po mnenju družbe Google ni družbi Heureka nič preprečevalo, da bi vložila odškodninsko tožbo, saj je lahko med postopkom v zvezi s to tožbo postopoma širila obseg škode z dodajanjem nastalih delnih škod, ki so se sčasoma povečevale.

31. V zvezi s tem Městský soud v Praze (mestno sodišče v Pragi) dvomi o združljivosti prejšnje nacionalne ureditve o zastaralnih rokih s členom 10(2) Direktive 2014/104 ter po potrebi členom 102 PDEU in načelom učinkovitosti. Predložitveno sodišče ugotavlja, da v skladu s členom 620(1) civilnega zakonika triletni zastaralni rok začne teči, ko je oškodovanec izvedel ali bi se lahko štelo, da je izvedel za identiteto kršitelja in nastalo škodo. Kar zadeva pogoj glede seznanjenosti z dejstvom, da je zaradi zadevne kršitve nastala škoda, naj bi v skladu z razlago člena 620(1) civilnega zakonika, ki jo je podalo Nejvyšší soud (vrhovno sodišče, Češka republika),

[9] Zadeva C-48/22 P v obravnavi, Google in Alphabet/Komisija (Google Shopping).

[10] Ta datum je določen tako, da so od datuma vložitve tožbe družbe Heureka (25. junij 2020) odšteta štiri leta. Družba Google v nasprotju s predložitvenim sodiščem (glej točko 10 teh sklepnih predlogov) meni, da je upoštevna nacionalna ureditev trgovinski zakonik, v katerem zastaralni rok znaša štiri leta (prav tako glej točko 10 teh sklepnih predlogov) od trenutka, ko je oškodovanec izvedel ali bi lahko izvedel za škodo in identiteto osebe, ki jo mora povrniti.

za začetek teka zastaralnega roka zadostovala seznanitev z delno škodo. Škoda naj bi bila, zlasti v primeru trajajočih ali ponavljajočih se kršitev, deljiva, na vsako „novo škodo“ pa naj bi se bilo mogoče sklicevati ločeno in naj bi v zvezi z njo začel teči nov zastaralni rok.

32. Po mnenju predložitvenega sodišča bi to v obravnavani zadevi pomenilo, da bi zaradi vsakega splošnega iskanja v iskalniku Google, ki je privedlo do umestitve in prikaza rezultatov, ki sta ugodnejša za storitev primerjave cen družbe Google, začel teči nov samostojen zastaralni rok.

33. Poleg tega to sodišče ugotavlja, da v nasprotju s členom 10 Direktive 2014/104 civilni zakonik ne zahteva, da je oškodovanec seznanjen s tem, da zadevno ravnanje pomeni kršitev konkurenčnega prava. Civilni zakonik naj tudi ne bi vseboval pravila, ki bi dovoljevalo pretrganje ali prekinitev zastaralnega roka v obdobju preiskave tega ravnanja, ali pravila, da pretrganje zastaranja preneha najprej eno leto po tem, ko odločba o kršitvi postane pravnomočna.

## IV. Predlog za sprejetje predhodne odločbe in postopek pred Sodiščem

34. V teh okoliščinah je Městský soud v Praze (mestno sodišče v Pragi) z odločbo z dne 29. septembra 2021, ki je na Sodišče prispela 30. septembra 2021, Sodišču v predhodno odločanje predložilo ta vprašanja:

„1. Ali je treba člen 21(1) [Direktive 2014/104] in splošna načela prava Unije razlagati tako, da se Direktiva 2014/104 in zlasti njen člen 10 neposredno ali posredno uporabljata za ta spor glede vseh odškodninskih zahtevkov zaradi kršitve določb člena 102 PDEU, ki se je začela pred začetkom veljavnosti Direktive 2014/104 in končala po roku za njen prenos, v položaju, v katerem je bila tudi odškodninska tožba vložena po izteku roka za prenos, ali pa ga je treba razlagati tako, da se člen 10 Direktive 2014/104 uporablja le za tisti del spornega ravnanja (in posledično za tisti del škode), ki je nastal po začetku veljavnosti Direktive 2014/104 oziroma po izteku roka za prenos [navedene direktive]?

2. Ali je v skladu s pomenom in namenom Direktive 2014/104 in/ali člena 102 PDEU in načelom učinkovitosti takšna razlaga člena 22(2) Direktive 2014/104, v skladu s katero so „vsi nacionalni ukrepi, sprejeti v skladu s členom 21, razen tistih iz [člena 22](1)“ nacionalne določbe, s katerimi je bil prenesen člen 10 Direktive 2014/104, drugače povedano, ali se za člen 10 Direktive 2014/104 in pravila o zastaranju uporablja prvi ali drugi odstavek člena 22 Direktive 2014/104?

3. Ali so v skladu s členom 10(2) Direktive 2014/104 ali s členom 102 PDEU in načelom učinkovitosti takšne nacionalne določbe in njihova razlaga, ki „vedenje o nastanku škode“, ki je pomembno za začetek teka subjektivnega zastaralnega roka, povezuje z vedenjem oškodovanca o „posameznih delnih škodah“, ki nastajajo postopoma med trajajočim ali neprekinjenim protikonkurenčnim ravnanjem (ker sodna praksa temelji na predpostavki, da je odškodninski zahtevek v celoti deljiv) in za katere začnejo teči ločeni subjektivni zastaralni roki, ne glede na to, ali je oškodovanec vedel za celoten obseg nastale škode, ki je posledica celotne kršitve člena 102 PDEU, to je takšne nacionalne določbe in njihova razlaga, ki omogočajo, da zastaralni rok za odškodninski zahtevek zaradi škode, ki je nastala zaradi protikonkurenčnega ravnanja, začne teči pred koncem tega ravnanja, ki se nanaša na umestitev in prikazovanje lastnega primerjalnika cen na ugodnejši način, s čimer se krši člen 102 PDEU?

(4) Ali člen 10, od (2) do (4), Direktive 2014/104 oziroma člen 102 PDEU in načelo učinkovitosti nasprotujejo nacionalnim določbam, v skladu s katerimi je subjektivni zastaralni rok za odškodninske tožbe tri leta in začne teči na dan, ko je oškodovanec izvedel ali bi lahko izvedel za delno škodo in za to, kdo je odgovoren za to škodo, vendar pa ne upoštevajo (i) trenutka, ko se je kršitev zakonodaje končala, (ii) vedenja oškodovanca, da je ravnanje pomenilo kršitev pravil konkurence, in hkrati (iii) ne zadržijo ali prekinejo teka tega triletnega zastaralnega roka za čas postopka pred Komisijo v zvezi s še vedno trajajočo kršitvijo člena 102 PDEU, ter (iv) ne vsebujejo pravila, da prekinitev zastaralnega roka preneha šele eno leto po pravnomočnosti odločbe glede kršitve?“

35. V postopku predhodnega odločanja pred Sodiščem so družbi Heureka in Google ter Komisija predložile pisne pripombe.

36. Sodišče je 22. junija 2022, torej po zaključku pisnega postopka v tej zadevi 21. marca 2022, izdalo sodbo v zadevi Volvo in DAF Trucks (C-267/20, v nadaljevanju: sodba Volvo, EU:C:2022:494), v kateri je odločilo zlasti o naravi člena 10 Direktive 2014/104 in o časovni veljavnosti te določbe. Sodišče je zaradi podobnosti med to zadevo in obravnavano zadevo predložitveno sodišče opozorilo na navedeno sodbo in ga vprašalo, ali želi glede na to sodbo vztrajati pri predlogu za sprejetje predhodne odločbe.

37. Predložitveno sodišče je z dopisom z dne 29. junija 2022, ki je na Sodišče prispelo 1. julija 2022, Sodišče obvestilo, da vztraja pri svojem predlogu za sprejetje predhodne odločbe.

38. Vendar je predložitveno sodišče v pisnem sporočilu, ki je na Sodišče prispelo 27. septembra 2022, to obvestilo, da iz predloga za sprejetje predhodne odločbe umika prvo in drugo vprašanje, ohranja pa tretje in četrto vprašanje.

39. Sodišče in generalna pravobranilka sta 20. decembra 2022 vsem strankam v postopku postavila vprašanja, na katera je bilo treba odgovoriti pisno, kar so storile vse te stranke. Tudi predložitveno sodišče je v zvezi s temi vprašanji predložilo stališča, ki so bila evidentirana kot dodatek k predlogu za sprejetje predhodne odločbe.

40. Vse stranke so bile zastopane tudi na obravnavi 20. marca 2023.

## V. Analiza

41. Predložitveno sodišče želi z vprašanji za predhodno odločanje v bistvu izvedeti, ali lahko družba Heureka, tožeča stranka v postopku v glavni stvari, ki je 26. junija 2020 vložila tožbo in meni, da je bila oškodovana, ker je družba Google med februarjem 2013 in 27. junijem 2017 zlorabljala prevladujoči položaj, še vedno zahteva odškodnino za škodo, povzročeno v tem celotnem obdobju, ali pa je njena pravica do odškodnine za del navedenega obdobja že zastarala.

42. To vprašanje se postavlja zlasti zato, ker je bil v češkem pravu pred prenosom Direktive 2014/104 začetek teka zastaralnega roka vezan le na seznanjenost s škodo in njenim povzročiteljem. V upoštevni sodni praksi je bilo torej določeno, da je celotno škodo, ki je nastala med trajajočo kršitvijo konkurenčnega prava, mogoče razdeliti na več delnih škod in da za vsako delno škodo začne teči samostojen zastaralni rok. Pravica do odškodnine je torej zastarala ločeno in postopoma.

43. Na podlagi te sodne prakse in prejšnjega triletnega zastaralnega roka – ter ob predpostavki, da je, kot trdi družba Google (glej točke od 26 do 29 zgoraj), družba Heureka vedela ali bi morala vedeti za škodo in njenega povzročitelja od začetka obdobja, za katero zahteva odškodnino, ali vsekakor pred prenehanjem kršitve, kot jo je ugotovila Komisija – naj bi del pravice družbe Heureka do odškodnine, ki izhaja iz te kršitve, ob vložitvi tožbe že zastaral. [11]

44. Medtem pa je začela veljati Direktiva 2014/104, ki v členu 10(2) začetek teka zastaralnega roka za vložitev odškodninske tožbe zaradi kršitve konkurenčnega prava pogojuje ne le s tem, da je tožnik seznanjen z bistvenimi elementi te kršitve, temveč tudi z dejstvom, da je kršitev prenehala.

45. Direktiva 2014/104 je začela veljati 26. decembra 2014. Rok za njen prenos se je iztekel 27. decembra 2016. Dne 1. septembra 2017 je začel veljati zakon št. 262/2017 o nadomestilu škode na področju gospodarske konkurence, s katerim je bila Direktiva 2014/104 prenesena v češko pravo.

46. Zato se predložitveno sodišče najprej sprašuje o časovni veljavnosti člena 10 Direktive 2014/104 (prvo in drugo vprašanje za predhodno odločanje). Nato želi izvedeti, ali je ureditev zastaranja, kot je bila določena v češkem pravu pred začetkom veljavnosti nacionalnega zakona o prenosu te določbe, združljiva z zahtevami navedene določbe in/ali člena 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti (tretje in četrto vprašanje za predhodno odločanje).

47. Sodišče je v sodbi Volvo že pojasnilo nekatere vidike časovne veljavnosti člena 10 Direktive 2014/104. Zato je predložitveno sodišče Sodišče obvestilo, da po tej sodbi umika prvo in drugo vprašanje za predhodno odločanje. Vendar je koristno preučiti konkretne posledice ugotovitev v sodbi Volvo za to zadevo (oddelek B).

48. Ta preučitev bo pokazala, da je odgovor na vprašanje, ali lahko družba Heureka še vedno zahteva odškodnino za škodo, ki jo je utrpela v celotnem obdobju kršitve, odvisen od tega, ali je ob izteku roka za prenos Direktive 2014/104 za del tega obdobja že prišlo do zastaranja na podlagi nacionalnega prava. Odgovor na to vprašanje pa je nadalje odvisen od tega, ali je iz člena 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti že pred iztekom roka za prenos navedene direktive izhajalo, da nacionalno pravo ne more določati začetka zastaralnega roka pred prenehanjem trajajoče kršitve konkurenčnega prava Unije. To vprašanje v bistvu ustreza tretjemu vprašanju in točki (i) četrtega vprašanja za predhodno odločanje. V tem okviru je treba obravnavati tudi točke (ii), (iii) in (iv) četrtega vprašanja za predhodno odločanje, ki se nanašajo na združljivost drugih vidikov prejšnje nacionalne ureditve zastaranja s pravom Unije (oddelek C).

49. Vendar se pred tem postavlja predhodno vprašanje. V obravnavani zadevi v nasprotju s položajem, na katerega sta se nanašala sodba Volvo [12] in sklep Deutsche Bank [13], Sklep Komisije C(2017) 4444 final, na katerega se sklicuje družba Heureka, da bi dokazala obstoj in trajanje kršitve, ki naj bi ji povzročila škodo, še ni pravnomočen (glej točki 23 in 24 zgoraj). Zato se postavlja vprašanje, ali se lahko nacionalno sodišče kljub temu sklicuje na ta sklep, da bi ugotovilo zadevno kršitev in njeno trajanje ter določilo zastaralni rok v postopku v glavni stvari, ali pa mora to zadevo prekiniti, dokler ta sklep ne postane pravnomočen. Ker mora Sodišče v okviru postopka

[11] Zdi se, da predložitveno sodišče izhaja iz te predpostavke, saj če bi štelo, da se je družba s temi informacijami seznanila šele po prenehanju kršitve 27. junija 2017, tudi na podlagi prejšnjega triletnega zastaralnega roka iz češkega civilnega zakonika pravica, ki izhaja iz zadevne kršitve, vsekakor še ne bi v celoti zastarala ob vložitvi tožbe družbe Heureka 26. junija 2020. V tem primeru se ne bi bilo treba vprašati o pogoju, da mora za začetek teka zastaralnega roka kršitev prenehati.

[12] Sodba Volvo, točka 18.

[13] Sklep z dne 6. marca 2023, Deutsche Bank (Omejevalni sporazum – Evrski obrestni izvedeni finančni instrumenti) (C-198/22 in C-199/22,EU:C:2023:166, točka 19).

sodelovanja z nacionalnimi sodišči, določenega v členu 267 PDEU, predložitvenemu sodišču dati koristen odgovor, na podlagi katerega bo lahko odločilo o sporu, ki mu je predložen,[14] je treba to vprašanje pojasniti pred obravnavo vprašanj za predhodno odločanje, ki jih je postavilo predložitveno sodišče (oddelek A).

### *A. Predhodno vprašanje: ali se lahko nacionalno sodišče sklicuje na odločbo Komisije, ki še ni pravnomočna?*

50. V skladu s členom 2, točka 12, Direktive 2014/104 je „pravnomočna odločba o kršitvi“ odločba o kršitvi, zoper katero se ni mogoče ali ni več mogoče pritožiti na podlagi rednega pravnega sredstva.

51. Sklep C(2017) 4444 final še ni pravnomočen v smislu te določbe, saj je bila zoper njega vložena ničnostna tožba pred Splošnim sodiščem, katerega sodba Google in Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763) se trenutno izpodbija pred Sodiščem (točki 23 in 24 zgoraj).

52. Ali to dejstvo tožeči stranki in nacionalnemu sodišču preprečuje, da bi se sklicevala na ugotovitve sklepa Komisije, zlasti glede obstoja kršitve in njenega trajanja?

53. Menim, da ne.

54. Tako ima tudi še ne pravnomočna odločba, v kateri Komisija ugotovi kršitev konkurenčnega prava, zavezujoč učinek, dokler ni razglašena njena ničnost (oddelek 1). Nacionalno sodišče mora v postopku, ki poteka pred njim, sprejeti ustrezne sklepe in po potrebi presoditi, ali mora ustaviti postopek, dokler odločba Komisije ne postane pravnomočna, ne da bi bilo to dolžno storiti (oddelek 2). To vprašanje, ali se lahko nacionalno sodišče sklicuje na odločbo Komisije, ki še ni pravnomočna, je treba razlikovati od vprašanja, ali je treba v takem primeru pretrgati zastaralni rok (glej v zvezi s tem točki od 132 do 138 spodaj).

#### *1. Zavezujoča narava odločbe Komisije, ki še ni pravnomočna*

55. Za akte institucij Unije načeloma velja domneva zakonitosti, zaradi česar imajo pravne učinke toliko časa, dokler niso razglašeni za nične ali umaknjeni.[15]

56. Iz tega načela izhaja tudi obveznost, da se prizna polna učinkovitost teh aktov, dokler jih Sodišče ne razglasi za nezakonite, in spoštuje njihova izvršilna moč, dokler Sodišče ne odloči, da se njihova izvršitev odloži.[16]

[14] Glej sodbo z dne 10. februarja 2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Zastaralni rok) (C-219/20, EU:C:2022:89, točka 33 in navedena sodna praksa).

[15] Sodbe z dne 15. junija 1994, Komisija/BASF in drugi (C-137/92 P, EU:C:1994:247, točka 48), z dne 14. decembra 2000, Masterfoods in HB (C-344/98, EU:C:2000:689, točka 53), in z dne 5. oktobra 2004, Komisija/Grčija (C-475/01, EU:C:2004:585, točka 18).

[16] Sodbi z dne 7. junija 1988, Komisija/Grčija (63/87, EU:C:1988:285, točka 10), in z dne 21. septembra 1989, Hoechst/Komisija (46/87 in 227/88, EU:C:1989:337, točka 64).

57. Res je, da je na podlagi člena 288, četrti odstavek, PDEU sklep, ki ga sprejme Komisija, zavezujoč le za njegove naslovnike, če so v njem navedeni. Vendar pa je splošno znano, da ima lahko tak sklep tudi zavezujoče pravne učinke, ki vplivajo na interese tretjih oseb, če jih zadeva neposredno in posamično ter bistveno spreminja njihov pravni položaj. [17]

58. Ker ima tak sklep za svoje naslovnike in tretje osebe, ki jih neposredno in posamično zadeva na podlagi kršitve, ugotovljene v tem sklepu, zavezujoče pravne učinke, je treba tudi drugim tretjim osebam, kot sta družba Heureka in predložitveno sodišče, omogočiti, da se lahko sklicujejo na ugotovitve iz tega sklepa, dokler ni razglašena njegova ničnost. Obveznost nacionalnih organov in sodišč, da spoštujejo domnevo zakonitosti odločb Komisije, izhaja tudi iz načela lojalnega sodelovanja iz člena 4(3) PEU. [18]

59. Poleg tega, kot določa člen 16(1), prvi stavek, Uredbe št. 1/2003, kadar nacionalna sodišča odločajo o sporazumih, sklepih ali usklajenih ravnanjih v skladu s členom 101 ali 102 PDEU, ki so že predmet odločbe Komisije, ne morejo sprejeti odločitev, ki so v nasprotju s sprejeto odločbo Komisije. Pravnomočnost take odločbe ni pogoj, ki ga določa ta določba.

60. V tem smislu se razlikuje od člena 9 Direktive 2014/104, ki odločbam nacionalnih organov, pristojnih za konkurenco, pripisuje dokazno vrednost le, če so te pravnomočne. [19] Ta razlika pa je utemeljena s primarnostjo prava Unije in zavezujočo naravo odločb institucij Unije. [20]

61. Res je, da je Sodišče v točki 42 sodbe v zadevi Sumal [21] odločilo, da je za ugotovitev odgovornosti pravnega subjekta, ki je del gospodarske enote, za kršitev konkurenčnega prava nujno, da se dokaz o sodelovanju vsaj enega pravnega subjekta, ki je del te gospodarske enote, pri taki kršitvi predloži s *pravnomočno* [22] odločbo Komisije ali pridobi samostojno pred zadevnim nacionalnim sodiščem, če Komisija ni sprejela nobene odločbe o obstoju kršitve.

62. Vendar se ne zdi, da iz tega izhaja, da se lahko oškodovana stranka ali nacionalno sodišče sklicujeta le na ugotovitve odločbe Komisije, ki je postala pravnomočna. Če bi bilo tako, bi to pomenilo, da bi morala tožeča stranka, da bi se lahko sklicevala na ugotovitve te odločbe, vedno počakati na konec postopka sodnega nadzora odločbe Komisije. To pa bi lahko oškodovanim strankam čezmerno otežilo uveljavljanje pravice do odškodnine na podlagi členov 101 in 102 PDEU, zlasti ker ni izključeno, da bi se absolutni zastaralni rok za to pravico iztekel pred koncem navedenega sodnega postopka. Zato oškodovanci morda ne bi mogli vložiti tožbe, ki temelji na odločbi o ugotovitvi kršitve pravil konkurence Unije. [23]

[17] Glej na primer sodbe z dne 28. januarja 1986, COFAZ/Komisija (C-169/84, EU:C:1986:42, točka 24); z dne 31. marca 1998, Francija in drugi/Komisija (C-68/94 in C-30/95, EU:C:1998:148, točke od 48 do 58), in z dne 29. junija 2010, Komisija/Alrosa (C-441/07 P, EU:C:2010:377, točka 90); glej tudi sodbo z dne 11. julija 1996, Métropole Télévision in drugi/Komisija (T-528/93, T-542/93, T-543/93 in T-546/93, EU:T:1996:99, točke od 59 do 64), in sklep z dne 18. septembra 2006, Wirtschaftskammer Kärnten in best connect Ampere Strompool/Komisija (T-350/03, EU:T:2006:257, točka 54).

[18] Glej v tem smislu sodbo z dne 21. januarja 2013, Deutsche Lufthansa (C-284/12, EU:C:2013:755, točka 41).

[19] Glej v tem smislu za položaj pred začetkom veljavnosti Direktive 2014/104 tudi sodbo z dne 20. aprila 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, točke od 61 do 63), in moje sklepne predloge v zadevi Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, točka 93).

[20] Glej v tem smislu moje sklepne predloge v zadevi Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, točka 96).

[21] Sodba z dne 6. oktobra 2021, Sumal, (C-882/19, EU:C:2021:800).

[22] Moj poudarek.

[23] Glej v tem smislu sodbo z dne 28. marca 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, točka 52).

*2. Obveznost ustavitve postopka v glavni stvari?*

63. Načelno zavezujočo naravo odločbe Komisije, ki še ni pravnomočna, potrjuje dejstvo, da je v skladu s členom 16(1), tretji stavek, Uredbe št. 1/2003 ustavitev nacionalnega postopka v takem primeru prepuščena presoji nacionalnega sodišča. Če se tako sodišče ne bi moglo sklicevati na odločbo Komisije, ki še ni pravnomočna, bi morala biti namreč ustavitev njegovega postopka samodejna posledica te nepravnomočnosti.

64. Natančneje, že iz strukture člena 16(1) Uredbe št. 1/2003 je razvidno, da je zakonodajalec možnost ustavitve nacionalnega postopka očitno predvidel predvsem v primeru, ko še ni sprejeta nobena odločba, temveč je le predvidena odločba Komisije.[24] Čeprav ni jasno, zakaj se ne bi mogla ustavitev po potrebi izkazati tudi za koristno ali celo nujno v primeru, ko odločba Komisije še ni pravnomočna, je s to strukturo vendarle poudarjena nesamodejna narava ustavitve v takem primeru.

65. Direktiva 2014/104 nacionalnemu sodišču tudi ne prepoveduje nadaljevanja postopka, če pred Komisijo poteka postopek v zvezi z isto kršitvijo. Postopki javnega in zasebnega izvrševanja konkurenčnega prava Unije se namreč dopolnjujejo in se načeloma lahko izvajajo sočasno.[25] To mora veljati tudi v primeru, v katerem je postopek pred Komisijo zaključen, vendar pred sodišči Unije poteka postopek sodnega nadzora njene odločbe.

66. Kot trdi Komisija, bi splošna obveznost ustavitve nacionalnega postopka problematično spodbudila podjetja, za katera je Komisija ugotovila, da so kršila pravila Unije na področju konkurence, da vložijo tožbo zoper odločbo in nato pritožbo zoper sodbo Splošnega sodišča samo zato, da bi zavlačevala z uresničevanjem obnavljalne pravičnosti.

67. Nacionalno sodišče mora pri presoji, ali je treba oziroma je primerno ustaviti postopek v zvezi z odškodninskim zahtevkom na podlagi odločbe Komisije, ki še ni pravnomočna, upoštevati, po eni strani, ekonomičnost postopka in svojo dolžnost lojalnega sodelovanja z institucijami Unije, ki lahko po potrebi zagovarjajo ustavitev.

68. Po drugi strani pa je treba upoštevati tako pravico tožeče stranke do učinkovitega pravnega sredstva kot tudi pravico tožene stranke do pravne varnosti, ki lahko zagovarjata potrebo, da se o nacionalnem sporu odloči v razumnem roku.[26] V zvezi s tem je treba upoštevati zlasti tveganje, da se lahko absolutni zastaralni rok med ustavitvijo izteče, pa tudi stopnjo postopka sodnega nadzora sporne odločbe pred sodiščem Unije, to je ali je v tem postopku mogoče v kratkem času pričakovati končno odločitev ali ne, ter oceno veljavnosti odločbe Komisije, ki jo opravi nacionalno sodišče. V primeru dvoma v zvezi s tem mora nacionalno sodišče Sodišču predložiti vprašanje za predhodno odločanje.[27]

[24] Glej v tem smislu sodbo z dne 12. januarja 2023, RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, točka 64). Člen 16(1) Uredbe št. 1/2003 določa: „1. Kadar nacionalna sodišča odločajo o sporazumih, sklepih ali usklajenih ravnanjih v skladu s členom [101] ali členom [102 PDEU], ki so že predmet odločbe Komisije, ne morejo sprejeti odločitev, ki so v nasprotju s sprejeto odločbo Komisije. Prav tako se morajo izogibati odločitvam, ki bi nasprotovale odločbi, ki jo namerava sprejeti Komisija v že začetem postopku. *Zato* lahko nacionalno sodišče oceni, ali je potrebno, da svoje postopke ustavi. Ta obveznost ne posega v pravice in obveznosti iz člena [267 PDEU].“ (Moj poudarek.)

[25] Glej sodbo z dne 12. januarja 2023, RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, točki 65 in 66), ter sklepne predloge generalnega pravobranilca M. Szpunarja v zadevi RegioJet (C-57/21, EU:C:2022:363, točki 45 in 46).

[26] Glej v tem smislu sodbo z dne 10. februarja 2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Zastaralni rok) (C-219/20, EU:C:2022:89, točka 45). Glej smiselno tudi sklepne predloge generalne pravobranilke T. Ćapeta v zadevi DB Station & Service (C-721/20, EU:C:2022:288, točka 88).

[27] Glej zlasti sodbo z dne 22. oktobra 1987, Foto-Frost (314/85, EU:C:1987:452, točke od 12 do 20). Glej v primeru dvoma o veljavnosti ali razlagi odločbe Komisije tudi sodbi z dne 1. avgusta 2022, Daimler (Omejevalni sporazumi – Tovornjaki za odvoz gospodinjskih odpadkov) (C-588/20, EU:C:2022:607, točke od 27 do 36), in z dne 25. februarja 2021, VodafoneZiggo Group/Komisija (C-689/19 P, EU:C:2021:142, točka 144).

69. Drugi vidik, ki se lahko upošteva pri presoji možnosti ustavitve, je obstoj ali neobstoj izrednega pravnega sredstva v nacionalnem pravu, ki po potrebi omogoča revizijo odločbe, izdane v postopku v zvezi z odškodninskim zahtevkom. Zdi se, da se s pravom Unije na splošno ne zahteva uvedba takega izrednega pravnega sredstva,[28] vendar v obravnavani zadevi po navedbah predložitvenega sodišča tako pravno sredstvo v češkem pravu obstaja.

70. Iz vsega navedenega izhaja, da ima odločba Komisije o kršitvi, kot je Sklep C(2017) 4444 final, čeprav še ni pravnomočna, v okviru odškodninske tožbe, kot je ta v postopku v glavni stvari, zavezujoč učinek. Predložitveno sodišče se torej lahko sklicuje na ta sklep, da bi ugotovilo obstoj in trajanje kršitve, ki naj bi povzročila sporno škodo. To pa ne posega v možnost navedenega sodišča, da ustavi postopek, v katerem odloča, če meni, da je to glede na okoliščine zadeve primerno.

### *B. Prvo in drugo vprašanje za predhodno odločanje : posledice ugotovitev sodbe Volvo za to zadevo*

71. Predložitveno sodišče s prvim in drugim vprašanjem za predhodno odločanje sprašuje, v kakšnem obsegu se člen 10 Direktive 2014/104, ki se nanaša na zastaralne roke, uporablja za spor o glavni stvari. Odgovor na ti vprašanji izhaja iz ugotovitev Sodišča v sodbi Volvo. Čeprav je predložitveno sodišče ti vprašanji umaknilo, je treba zaradi zagotovitve koristnega odgovora pojasniti posledice, ki jih ima ta sodba za to zadevo.

72. V skladu s členom 22(1) Direktive 2014/104 države članice zagotovijo, da se nacionalni ukrepi, sprejeti za uskladitev z bistvenimi določbami te direktive, ne uporabljajo retroaktivno.

73. V skladu s sodbo Volvo je člen 10 Direktive 2014/104 materialnopravna določba v smislu člena 22(1) te direktive.[29]

74. Za določitev časovne veljavnosti člena 10 je treba torej preveriti, ali je zadevni položaj nastal pred iztekom roka za prenos navedene direktive oziroma ali še naprej ustvarja učinke po izteku tega roka.[30]

75. Za to je treba ugotoviti, ali je na dan izteka roka za prenos Direktive 2014/104, to je 27. decembra 2016, zastaralni rok, ki se uporablja za položaj iz postopka v glavni stvari, potekel, kar pomeni, da je treba določiti trenutek, v katerem je ta rok začel teči.[31]

76. V obravnavani zadevi družba Heureka zahteva odškodnino za škodo, ki naj bi jo utrpela zaradi zlorabe prevladujočega položaja s strani družbe Google, do katere je v skladu s Sklepom C(2017) 4444 final prihajalo v obdobju od februarja 2013 do 27. junija 2017.

77. V teh okoliščinah je treba razlikovati med obdobjem kršitve po izteku roka za prenos Direktive 2014/104 (oddelek 1) in obdobjem kršitve pred iztekom tega roka (oddelek 2).

[28] Glej v tem smislu sodbo z dne 6. oktobra 2015, Târşia (C-69/14, EU:C:2015:662, točke 28 in 29 ter od 38 do 41).

[29] Sodba Volvo, točke od 43 do 47.

[30] Sodba Volvo, točka 48.

[31] Sodba Volvo, točka 49.

*1. Obdobje kršitve po izteku roka za prenos Direktive 2014/104*

78. Del kršitve, ki se je izvajala po izteku roka za prenos Direktive 2014/104, in sicer od 27. decembra 2016 do 27. junija 2017, spada na časovno področje uporabe člena 10 navedene direktive.

79. Poleg tega mora nacionalno sodišče od izteka roka za prenos nacionalno pravo razlagati čim bolj ob upoštevanju prava Unije, ne da bi pri tem te nacionalne določbe razlagalo *contra legem*. [32]

80. V zvezi s tem naj bi se po pojasnilih predložitvenega sodišča v skladu s sodno prakso češkega vrhovnega sodišča „seznanjenost s škodo“, ki je v skladu s civilnim zakonikom potrebna za določitev začetka teka zastaralnega roka, razlagala tako, da je za začetek teka subjektivnega zastaralnega roka upoštevna celo le seznanjenost z delno škodo, ki je nastala zaradi trajajoče kršitve konkurenčnega prava.

81. Obveznost skladne razlage pa vključuje obveznost nacionalnih sodišč, da po potrebi spremenijo ustaljeno sodno prakso, če ta temelji na razlagi nacionalnega prava, ki ni združljiva s cilji prava Unije. Zato nacionalno sodišče ne more upravičeno trditi, da zadevne nacionalne določbe ne more razlagati v skladu s pravom Unije le zato, ker se je ta določba dosledno razlagala v smislu, ki ni združljiv s tem pravom. [33]

82. V skladu s temi merili, ki jih mora preveriti predložitveno sodišče, se ne zdi nemogoče, da bi se nacionalno pravo razlagalo na način, ki je skladen z zahtevami prava Unije.

83. Iz tega sledi, da za škodo, povzročeno v času tega dela kršitve, zastaralni rok ne more začeti teči, dokler niso izpolnjeni pogoji iz člena 10 Direktive 2014/104, in sicer zlasti, da je kršitev prenehala in da se je tožeča stranka seznanila z bistvenimi elementi te kršitve.

84. V skladu s sodbo Volvo, čeprav ni izključeno, da bi se lahko oškodovanec seznanil z elementi, ki so nujno potrebni za vložitev odškodninske tožbe, preden je bil v *Uradnem listu Evropske unije* objavljen povzetek sklepa Komisije, je ob neobstoju drugih navedb od tega trenutka mogoče razumno pričakovati, da se je oškodovanec seznanil z elementi, potrebnimi za vložitev njegove tožbe. [34]

85. Vendar družba Google v obravnavani zadevi zagovarja predpostavko, da se je družba Heureka z bistvenimi elementi kršitve seznanila, že preden je bil povzetek Sklepa C(2017) 4444 final 12. januarja 2018 objavljen v *Uradnem listu*. Predložitveno sodišče mora preveriti, ali je to res. Vsekakor tudi v tem primeru zastaralni rok za obdobje kršitve, ki je bila storjena po izteku roka za prenos Direktive 2014/104 27. decembra 2016, ne bi mogel začeti teči pred prenehanjem navedene kršitve. V skladu s Sklepom C(2017) 4444 final naj bi bil datum tega prenehanja

[32] Sodba Volvo, točka 52.

[33] Glej sodbo z dne 3. junija 2021, Instituto Madrileño de Investigación y Desarrollo Rural, Agrario y Alimentario (C-726/19, EU:C:2021:439, točka 86 in navedena sodna praksa).

[34] Sodba Volvo, točke od 64 do 71.

27. junij 2017. Vendar predložitvenemu sodišču nič ne preprečuje, da po potrebi ugotovi, da je ta kršitev trajala dlje, kot je bilo ugotovljeno s Sklepom C(2017) 4444 final, če je to ustrezno dokazano.[35]

86. V tem okviru je koristno pojasniti, da je lahko trenutek, ko kršitev „preneha“ v smislu člena 10(2) Direktive 2014/104, kadar ena sama in ista enotna in trajajoča kršitev traja določeno časovno obdobje, nedvomno le trenutek, ko taka kršitev preneha v celoti.

87. Ta točka v navedeni določbi sicer ni izrecno pojasnjena, kar je v nasprotju s tem, kar je bilo predvideno, kot poudarja predložitveno sodišče, v prvotnem predlogu Komisije.[36]

88. Vendar se zdi, da ta sprememba ne pomeni želje po spremembi pomena, temveč po poenostavitvi ubeseditve. V okviru enotne in trajajoče kršitve je namreč lahko trenutek, ko kršitev „preneha“, le trenutek, ko kršitev preneha v celoti. V nasprotnem primeru bi se bilo treba sklicevati na trenutek, ko je bila kršitev „storjena“, tako kot je navedeno v členu 25(2) Uredbe št. 1/2003, ki določa, da „zastaranje začne teči na dan, ko je bila kršitev storjena“, razen „pri trajajočih ali ponavljajočih se kršitvah, [pri katerih] zastaranje začne teči na dan, ko kršitev preneha“.

89. Poleg tega je v členu 2, točka 1, Direktive 2014/104 „kršitev konkurenčnega prava“ opredeljena kot „kršitev člena 101 ali 102 PDEU ali nacionalnega konkurenčnega prava,“ kar govori v prid razlagi pojma kršitve za namene uporabe Direktive na podlagi sodne prakse v zvezi s tema določbama. V skladu s to sodno prakso pa gre, če se niz dejanj ali trajajoče ravnanje zaradi istega cilja izkrivljanja konkurence uvrščata v celovit načrt, za enotno in trajajočo kršitev[37] (ali, odvisno od primera, za enotno in ponavljajočo se kršitev[38]). Ta pojem Komisiji omogoča, da naloži globo za celotno upoštevano obdobje kršitve in določi dan, ko začne teči zastaralni rok, to je dan, ko je trajajoča kršitev prenehala.[39]

90. V obravnavani zadevi iz Sklepa C(2017) 4444 final izhaja, da se je kršitev v Češki republiki začela februarja 2013 in da se je ob sprejetju navedenega sklepa nadaljevala (točka 21 spodaj). Res je, da Komisija te kršitve ni izrecno opredelila kot „enotno in trajajočo kršitev“ v smislu zgoraj navedene sodne prakse. To je nedvomno zato, ker se ta pojem uporablja predvsem za dokazovanje enotne in trajajoče narave kršitev člena 101 PDEU, ki jih je storilo več podjetij in ki so sestavljene iz več sklopov.

91. Vendar se v obravnavani zadevi, ne da bi se bilo treba izrecno sklicevati na ta pojem, zdi jasno, da je kršitev člena 102 PDEU, ki jo je storilo eno samo podjetje, pomenila trajajoče ravnanje, katerega gospodarski cilj in namen sta bila enotna, in sicer ugodnejša umestitev in prikazovanje,

[35] Po mnenju družbe Heureka je družba Google z očitanim ravnanjem prenehala šele 27. septembra 2017. Ta trditev med drugim temelji na dejstvu, da je Komisija v členu 1, drugi odstavek, Sklepa C(2017) 4444 final ugotovila, da je kršitev na dan sprejetja tega sklepa še vedno trajala, v členu 3 pa je družbi Google naložila, naj kršitev odpravi najpozneje v 90 dneh od datuma uradnega obvestila o navedenem sklepu. Predložitveno sodišče mora to trditev preveriti, pri čemer mora po potrebi upoštevati dejanski datum uradnega obvestila o Sklepu C(2017) 4444 final, ki je 30. junij 2017 (po navedbah družbe Google v njeni tožbi zoper navedeni sklep), in določiti točen datum prenehanja kršitve.

[36] Glej člen 10(3) Predloga direktive Evropskega parlamenta in Sveta o nekaterih pravilih, ki urejajo postopke z odškodninskimi tožbami v nacionalni zakonodaji zaradi kršitev določb zakonodaje o konkurenci držav članic in Evropske unije, z dne 11. junija 2013, COM(2013) 404 final.

[37] Sodbe z dne 8. julija 1999, Komisija/Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, točka 81), z dne 7. januarja 2004, Aalborg Portland in drugi/Komisija (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P in C-219/00 P, EU:C:2004:6, točka 258), in z dne 6. decembra 2012, Komisija/Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, točka 41).

[38] Sodbi z dne 17. maja 2013, Trelleborg Industrie in Trelleborg/Komisija (T-147/09 in T-148/09, EU:T:2013:259, točka 88), in z dne 16. junija 2015, FSL in drugi/Komisija (T-655/11, EU:T:2015:383, točki 484 in 498).

[39] Sodba z dne 17. maja 2013,Trelleborg Industrie in Trelleborg/Komisija (T-147/09 in T-148/09, EU:T:2013:259, točka 62).

ki ju je družba Google na svojih straneh z rezultati splošnega iskanja pridržala za svoj primerjalnik proizvodov, da bi povečala promet tega primerjalnika na škodo konkurenčnih primerjalnikov proizvodov.[40] Prenehanje kršitve je torej lahko le trenutek, ko je to trajajoče ravnanje prenehalo v celoti.

92. Skratka, kar zadeva obdobje po izteku roka za prenos Direktive 2014/104 27. decembra 2016, zastaralni rok ni mogel začeti teči pred prenehanjem kršitve, kot ga je ugotovila Komisija, torej 27. junijem 2017, razen če predložitveno sodišče ugotovi, da je kršitev prenehala pozneje.

*2. Obdobje kršitve pred iztekom roka za prenos Direktive 2014/104*

93. V zvezi z obdobjem kršitve, ki se je izvajala pred iztekom roka za prenos Direktive 2014/104, torej v obdobju med februarjem 2013 in 27. decembrom 2016, pa je *dies a quo* zastaralnega roka odvisen od pravil nacionalnega prava.[41]

94. Kot je bilo med drugim navedeno v točkah 42 in 43 zgoraj, je po navedbah predložitvenega sodišča pred prenosom Direktive 2014/104 triletni zastaralni rok iz češkega civilnega zakonika začel teči takoj, ko je oškodovanec izvedel za škodo in njenega povzročitelja, pri čemer v skladu z nacionalno sodno prakso ni bilo treba čakati na prenehanje kršitve, kot je ta v obravnavani zadevi. Škoda, ki je posledica take kršitve, se je štela za deljivo, zato so različni zastaralni roki začeli teči postopoma. V skladu s to sodno prakso naj bi del pravice do odškodnine družbe Heureka zastaral že pred iztekom roka za prenos Direktive 2014/104.

95. Vendar je treba za ugotovitev, ali se lahko ta nacionalna pravila v sedanji obliki uporabljajo za del odškodnine, ki jo zahteva družba Heureka in ki ustreza obdobju pred iztekom roka za prenos Direktive 2014/104, preučiti, ali je to stanje prava združljivo s pravom Unije. Že pred Direktivo 2014/104 je namreč iz člena 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti neposredno izhajalo, da pravila, ki se uporabljajo za pravna sredstva, s katerimi se zagotavlja varstvo pravic, ki jih imajo posamezniki na podlagi konkurenčnega prava Unije, ne smejo praktično onemogočiti ali čezmerno otežiti uveljavljanja teh pravic.[42] Vprašanje je torej, ali v skladu s temi pravili tudi pred Direktivo 2014/104 zastaralni rok za vložitev odškodninske tožbe zaradi kršitve konkurenčnega prava ne bi smel začeti teči pred prenehanjem take kršitve.

## *C. Tretje in četrto vprašanje za predhodno odločanje : zahteve, ki izhajajo iz prava Unije glede ureditve zastaranja pred začetkom veljavnosti Direktive*

96. To vprašanje o tem, katere zahteve izhajajo iz prava Unije in zadevajo zlasti začetek teka zastaralnega roka pred sprejetjem Direktive 2014/104, v bistvu ustreza tretjemu vprašanju za predhodno odločanje in točki (i) četrtega vprašanja za predhodno odločanje (oddelek 1). Preostale točke četrtega vprašanja za predhodno odločanje (oddelka 2 in 3) bi postale upoštevne šele, če bi se s preučitvijo tega vprašanja izkazalo, da pravo Unije pred začetkom veljavnosti Direktive ni zahtevalo prenehanja kršitve, da bi začel teči zastaralni rok.

40 Glej sodbo z dne 10. novembra 2021, Google in Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, točki 68 in 69).

41 Glej v tem smislu sodbo Volvo, točka 50.

42 Glej v tem smislu sodbi z dne 28. marca 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, točki 42 in 43), ter Volvo, točka 50.

*1. Ali lahko zastaralni rok začne teči pred prenehanjem kršitve? (tretje vprašanje in četrto vprašanje, točka (i))*

97. Sodišče je v točki 50 in naslednjih točkah sodbe Volvo, zlasti v točkah 56 in 61, v zvezi s položajem, ki ga ureja nacionalno pravo pred začetkom veljavnosti Direktive, ugotovilo, da zastaralni roki, ki jih določa to nacionalno pravo, ne morejo začeti teči, dokler kršitev ne preneha.

98. Podobno je Sodišče v točkah 78 in 79 sodbe Manfredi in drugi [43] menilo, da bi lahko nacionalno pravilo, na podlagi katerega začne teči zastaralni rok za vložitev odškodninske tožbe od dneva, ko je bil sprejet omejevalni sporazum ali usklajeno ravnanje, praktično onemogočilo izvrševanje pravice do zahteve za odškodnino za škodo, nastalo zaradi tega omejevalnega sporazuma ali prepovedanega ravnanja, zlasti če je v tem nacionalnem predpisu določen tudi kratek zastaralni rok in tega roka ni mogoče prekiniti. Po mnenju Sodišča pri takšnih trajajočih in ponavljajočih se kršitvah ni izključeno, da zastaralni rok preteče celo, preden je kršitve konec, v tem primeru za oškodovanca ne bi bilo mogoče, da bi po izteku tega roka še lahko vložil tožbo.

99. Vendar družba Google in Komisija menita, da teh trditev ni mogoče prenesti v okvir te zadeve. Tako naj v nasprotju s sodbo Manfredi in drugi v obravnavani zadevi zastaralni rok, niti vsak deljiv zastaralni rok, ne bi mogel začeti teči pred ustrezno seznanjenostjo. Zato naj ne bi bilo nevarnosti, da bi se rok iztekel, preden bi lahko oškodovanec zahteval odškodnino.

100. Poleg tega naj bi pri zadevni kršitvi v zadevi Volvo šlo za tajni omejevalni sporazum, za katerega naj bi tožeča stranka v tej zadevi vsekakor izvedela šele po prenehanju kršitve. Pogoj glede prenehanja kršitve za začetek teka zastaralnega roka naj zato ne bi imel dejanskega pomena za rešitev spora v navedeni zadevi.

101. Nasprotno pa naj bi v obravnavani zadevi kršitev pomenila javno ravnanje, katerega povzročitelj je bil znan. Poleg tega naj zastaralni rok ne bi začel teči, dokler oškodovanec ni izvedel za te elemente, in naj bi bil dovolj dolg. Zato se zdi, da naj za uveljavljanje pravice do odškodnine ne bi bilo potrebno, da je začetek teka zastaralnega roka odvisen tudi od prenehanja kršitve. Povsem mogoče naj bi bilo, da oškodovanec po izteku določenega obdobja in zaradi večje škode prilagodi višino svojih zahtevkov.

102. Navsezadnje naj bi bilo v skladu z ugotovitvami Sodišča v zadevi Cogeco Communications [44] primerno preučiti celotno ureditev zastaranja, da se ugotovi, ali njeni različni elementi, ki se presojajo kot celota, dejansko onemogočajo ali čezmerno otežujejo uveljavljanje pravice do odškodnine. Vendar naj to v obravnavani zadevi ne bi bilo tako.

103. Nazadnje, pred prenosom Direktive 2014/104 naj v nobenem pravnem sistemu držav članic začetek teka zastaralnega roka za kršitev konkurenčnega prava ne bi bil pogojen s prenehanjem kršitve. Ta direktiva naj bi namreč v zvezi s tem ustvarila povsem novo pravno stvarnost, katere zahtev naj ne bi bilo mogoče enačiti s prej veljavnimi zahtevami načela učinkovitosti. Če bi tak pogoj zahtevali pred začetkom izvajanja Direktive, bi tvegali, da se ji prizna neposreden horizontalni učinek med posamezniki, kar bi bilo v nasprotju z ustaljeno sodno prakso. [45]

104. Vendar teh trditev ni mogoče sprejeti.

[43] Sodba z dne 13. julija 2006 (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461).

[44] Sodba z dne 28. marca 2019 (C-637/17, EU:C:2019:263, točka 45); glej tudi moje sklepne predloge v zadevi Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, točka 81).

[45] Sodba z dne 14. julija 1994, Faccini Dori (C-91/92, EU:C:1994:292, točke od 19 do 30).

105. Tako je sicer mogoče, da v civilnem pravu držav članic obstaja institut trajajočega kaznivega dejanja, ki je storjeno in zastara postopoma. Prav tako nepogodbena odgovornost Unije zastara postopoma, če se škoda nadaljuje. [46]

106. Vendar se odškodninska tožba zaradi kršitve konkurenčnega prava, kot se obravnava v postopku v glavni stvari, strukturno razlikuje od običajne civilne tožbe zaradi nepogodbene odgovornosti.

107. Najprej, temelji na pravici, ki izhaja iz polne učinkovitosti členov 101 in 102 PDEU ter s katero se ne odpravlja le neposredna škoda, ki naj bi jo utrpela zadevna oseba, ampak tudi posredna škoda, nastala zaradi strukture in delovanja trga, ki ni mogel uporabiti svoje polne gospodarske učinkovitosti, zlasti v korist zadevnih potrošnikov. [47] Odškodninske tožbe zaradi kršitve pravil konkurence Unije so sestavni del sistema izvajanja navedenih pravil. [48] Oškodovanec z uveljavljanjem pravice do odškodnine prispeva k uresničevanju ciljev Unije in tako postane „zagovornik“ ali „tisti, ki uveljavlja“ interese Unije. [49]

108. Kadar taka tožba za uveljavljanje pravil konkurence v zasebnem interesu (*private enforcement*) temelji na kršitvi členov 101 ali 102 PDEU, pojem kršitve, ki je avtonomen pojem prava Unije, ne more imeti različnega obsega kot ga ima v okviru izvajanja pravil konkurence Unije s strani javnih organov (*public enforcement*). [50] Zato je kršitev, na kateri temelji odškodninska tožba, določena s pravom Unije.

109. Dalje, vložitev odškodninskih tožb zaradi kršitve konkurenčnega prava načeloma terja izvedbo kompleksne dejanske in ekonomske analize. [51] Poleg tega je za položaj načeloma značilna asimetrija informacij v škodo oškodovane stranke. [52] Zato mora biti nacionalna ureditev, ki določa dan začetka teka zastaralnega roka, trajanje in načine pretrganja ali prekinitve tega roka, prilagojena posebnostim konkurenčnega prava. [53]

110. V zvezi s tem sicer obstajajo kršitve konkurenčnega prava, ki jih je mogoče izvesti takoj, z enim samim dejanjem, kot sta poziv k bojkotu ali eno samo dejanje pogodbene diskriminacije s strani prevladujočega podjetja.

111. Vendar je, kot to upravičeno poudarja predložitveno sodišče, zloraba prevladujočega položaja, kot je ta v obravnavani zadevi, le ravnanje kot celota, ki je zaradi svojega obsega, trajanja, intenzivnosti in načina izvajanja povzročilo ali bi lahko povzročilo bistveno izkrivljanje pogojev konkurence oziroma protikonkurenčni učinek.

[46] Glej sodbo z dne 19. aprila 2007, Holcim (Nemčija)/Komisija (C-282/05 P, EU:C:2007:226, točka 35); glej tudi sodbi z dne 21. aprila 2005, Holcim (Nemčija)/Komisija (T-28/03, EU:T:2005:139, točki 69 in 70 ter navedena sodna praksa), in z dne 20. januarja 2021, Folschette in drugi/Komisija (T-884/19, neobjavljena, EU:T:2021:27, točka 25).

[47] Glej v tem smislu sodbi z dne 20. septembra 2001, Courage in Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, točka 26), in z dne 16. februarja 2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, točka 42).

[48] Sodba z dne 6. oktobra 2021, Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, točka 37).

[49] Glej v zvezi s tem že moje sklepne predloge v zadevi Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2022:712, točka 57).

[50] Glej smiselno sodbi z dne 14. marca 2019, Skanska Industrial Solutions in drugi (C-724/17, EU:C:2019:204, točka 47), in z dne 6. oktobra 2021, Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, točka 38).

[51] Sodbe z dne 28. marca 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, točka 46), Volvo, točka 54, in z dne 20. aprila 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, točka 60).

[52] Sodbi Volvo, točka 55, in z dne 16. februarja 2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, točka 43).

[53] Sodbe z dne 28. marca 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, točka 47); Volvo, točka 53, in z dne 20. aprila 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, točka 60).

112. Tako kot v primeru kompleksne in trajajoče kršitve člena 101 PDEU ne bi bilo naravno poskušati „razbiti“ kršitev in zastaralni rok za tako kršitev člena 102 PDEU, ki, kot je bilo navedeno v točkah 90 in 91 zgoraj, izpolnjuje merila enotne in trajajoče kršitve konkurenčnega prava.

113. Prav tako je nujno, da se ne pusti, da zastaralni rok poteče pred prenehanjem kršitve, da se zaščiti pravica oškodovancev do popolne odškodnine za nastalo škodo, kar je del sodne prakse pred začetkom veljavnosti Direktive. [54]

114. Kot v obravnavani zadevi trdi družba Heureka, lahko zlasti v digitalnem sektorju kršitev vpliva na več ravni (trgovci, oglaševalci, uporabniki) in spremeni strukturo trga. Vendar je kršitev na tem področju in škodo, ki iz nje izhaja, zelo težko ugotoviti, preden kršitev preneha, in zahteva po vložitvi pravnega sredstva in njegovi postopni prilagoditvi s povečevanjem zahtevane odškodnine zato čezmerno otežuje ali celo praktično onemogoča uveljavljanje te pravice do popolne odškodnine.

115. Poleg tega iz sodne prakse Sodišča izhaja, da se je s pravom Unije že pred začetkom veljavnosti Direktive zahtevalo, da zastaralni roki ne začnejo teči, dokler se oškodovanci ne seznanijo z informacijami, ki so nujno potrebne za vložitev odškodninske tožbe ter vključujejo zlasti obstoj kršitve konkurenčnega prava in obstoj škode. [55] Vendar se zdi, da je zelo težko predpostavljati tako seznanjenost pred prenehanjem kompleksne kršitve konkurenčnega prava.

116. Zato je uporaba zastaralnega roka proti oškodovancu zgolj na podlagi njegove domnevne seznanjenosti s kršitvijo vir pravne negotovosti. Po drugi strani pa dvojni pogoj glede seznanjenosti in prenehanja kršitve omogoča natančno in zanesljivo določitev začetka teka roka, zlasti v primeru tožb po odločbi organa, pristojnega za konkurenco, kar je v interesu oškodovanca, pa tudi kršitelja.

117. Nasprotno pa bi bilo cinično uporabiti zastaralni rok proti oškodovancu, ko kršitev še traja. Poleg tega bi lahko tveganje, da se seznanjenost oškodovancev s kršitvijo predčasno uveljavlja proti njim, celo povzročilo, da ti kršitve ne bi želeli prijaviti Komisiji ali organu, pristojnemu za konkurenco, in bi tako škodovalo učinkovitemu izvajanju konkurenčnega prava.

118. Prav tako lahko zahteva, da kršitev preneha pred začetkom teka zastaralnega roka, povzroči, da povzročitelj hitreje preneha z zadevno kršitvijo, da bi omogočil čim hitrejši začetek teka tega roka. Nasprotno pa ureditev, ki omogoča, da se zastaranje razbije na več zaporednih *dies a quo*, kršitelju zagotavlja, da se mu ves čas nalaga plačilo odškodnine za le majhen del kršitve, ki ustreza trajanju zastaralnega roka, in ga zato ne spodbuja k prenehanju kršitve.

119. V nasprotju s tem, kar je Komisija trdila na obravnavi v okviru tega postopka, zahtevanje dvojnega pogoja glede seznanjenosti in prenehanja kršitve za začetek teka zastaralnega roka prav tako ne spodbuja oškodovanca, da kljub seznanjenosti s kršitvijo ne ukrepa, s čimer prispeva k nastajanju škode. Tako neukrepanje, ki je v nasprotju z načelom dobre vere, je po potrebi povsem mogoče upoštevati pri določanju nadomestila škode. Nasprotno pa takega dejavnika ni mogoče upoštevati pri določanju začetka teka zastaralnega roka.

[54] Sodbi z dne 13. julija 2006, Manfredi in drugi (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, točka 95), in z dne 16. februarja 2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, točka 35).

[55] Sodba Volvo, točke od 56 do 61.

120. Izjema od pogoja glede prenehanja kršitve za začetek teka zastaralnega roka se zdi mogoča le v zelo omejenem obsegu, zlasti če nacionalno pravo pred začetkom veljavnosti Direktive z drugimi določbami, na primer z uporabo pravil o pretrganju ali prekinitvi roka do datuma, ko postane odločba o kršitvi pravnomočna, zagotavlja, da zastaralni rok ne poteče pred tem prenehanjem. Tudi v takem primeru mora nacionalno sodišče preveriti, ali oškodovani stranki po tem, ko je odločba postala pravnomočna, ostane dovolj časa za pripravo in vložitev tožbe. [56]

121. Kadar oškodovanec uveljavlja svojo subjektivno pravico do odškodnine, se lahko zanj upravičeno uporabi subjektivni zastaralni rok, ki ne more začeti teči, dokler se ne seznani z elementi, ki so bistveni za vložitev njegove tožbe. V tem se razlikuje od Komisije, ki izvršuje objektivno pristojnost in za katero v skladu s členom 25(2) Uredbe št. 1/2003 teče le objektivni zastaralni rok, in sicer od trenutka, ko je bila kršitev storjena ali ko je prenehala.

122. Vendar je na podlagi člena 2 Uredbe št. 1/2003 oškodovanec v enakem položaju kot Komisija, kar zadeva dokazovanje kršitve, na katero se sklicuje. Zato ni nobenega razloga, da bi bila ta oseba glede prenehanja kršitve kot merila za začetek teka zastaralnega roka v manj ugodnem položaju kot Komisija. To še toliko bolj velja, kadar ta oseba nima preiskovalnih pooblastil in orodij, kot jih ima Komisija, za ugotavljanje obstoja kršitve, [57] temveč je v praksi odvisna od odločbe Komisije.

123. Iz teh preudarkov izhaja, da je za omogočanje učinkovitega uveljavljanja pravice do odškodnine in s tem izpolnjevanje ciljev izvrševanja pravil konkurenčnega prava s strani oškodovancev nujno, da zastaralni rok za vložitev odškodninske tožbe ne začne teči pred prenehanjem take kršitve.

124. V nasprotju s trditvami Komisije in družbe Google je torej mogoče razmerje, na katerem temeljita sodbi Volvo in Manfredi in drugi [58], v celoti prenesti na to zadevo. Zato je treba na tretje vprašanje in četrto vprašanje, točka (i), odgovoriti, da člen 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti nasprotuje nacionalni ureditvi, ki omogoča, da zastaralni rok za pravico do odškodnine za škodo, ki je nastala zaradi protikonkurenčnega ravnanja, začne teči pred prenehanjem tega ravnanja v celoti.

125. To pomeni, da v položaju iz postopka v glavni stvari zastaralni rok ni mogel začeti teči pred prenehanjem kršitve, torej je lahko začel teči najprej 27. junija 2017 (glej točko 85 zgoraj). Iz tega sledi, da se ta rok pred iztekom roka za prenos Direktive 2014/104 27. decembra 2016 še ni iztekel. V teh okoliščinah položaj iz postopka v glavni stvari ni nastal pred iztekom roka za prenos te direktive, temveč je še naprej ustvarjal učinke tudi po izteku tega roka, tako da se za ta položaj uporablja člen 10 navedene direktive (glej točki 74 in 75 zgoraj).

### *2. Ali lahko zastaralni rok začne teči, preden oškodovanec izve, da ravnanje pomeni kršitev pravil konkurence? (četrto vprašanje, točka (ii))*

126. Predložitveno sodišče s četrtim vprašanjem za predhodno odločanje, točka (ii), sprašuje, ali člen 102 PDEU in načelo učinkovitosti nasprotujeta nacionalni ureditvi, ki trenutka, ko začne teči zastaralni rok, ne veže na seznanjenost z dejstvom, da zadevno ravnanje pomeni kršitev pravil konkurence, kot je zdaj določeno v členu 10(2)(a) Direktive 2014/104. To vprašanje se

[56] Glej v zvezi s tem delovni dokument služb Komisije, priložen Beli knjigi o odškodninskih tožbah zaradi kršitve protimonopolnih pravil ES (Commission staff working paper accompanying the white paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules), SEC(2008) 404, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC0404, točka 238.

[57] Glej glede te zadnje točke sodbo Volvo, točka 55.

[58] Sodba z dne 13. julija 2006 (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461).

v obravnavani zadevi ne postavlja, če se uporabi moj odgovor na tretje vprašanje in četrto vprašanje, točka (i), in sicer da zastaralni rok v nobenem primeru ne začne teči, dokler ne preneha celotna kršitev. Zato se bom o četrtem vprašanju, točka (ii), izrekla le podredno.

127. Načelo učinkovitosti zahteva, da zastaralni roki za vložitev odškodninskih tožb zaradi kršitev določb konkurenčnega prava držav članic in prava Unije ne začnejo teči, dokler se oškodovanec ne seznani ali se od njega ne more razumno pričakovati, da se je seznanil z informacijami, ki so potrebne za vložitev njegove odškodninske tožbe. Te informacije vključujejo obstoj kršitve konkurenčnega prava, obstoj škode, vzročno zvezo med to škodo in kršitvijo ter identiteto kršitelja. [59]

128. Kot je pojasnil generalni pravobranilec A. Rantos, je v tem okviru določitev trenutka, v katerem se oškodovanec seznani z „obstojem kršitve“ v smislu pravne opredelitve zadevnega ravnanja, vir pravne negotovosti. Zato bi bilo razumno domnevati, da je v okviru tožb „follow-on“, ki temeljijo na odločbi Komisije ali nacionalnega organa, pristojnega za konkurenco, [60] ob neobstoju drugih navedb mogoče razumno pričakovati, da se oseba z elementi, potrebnimi za vložitev tožbe, seznani ob objavi povzetka odločbe Komisije v *Uradnem listu* (ali enakovrednem uradnem listu za odločbo nacionalnega organa, pristojnega za konkurenco). [61]

129. Po drugi strani v okviru tožb „stand-alone“, pri katerih ne obstaja predhodna odločba organa, pristojnega za konkurenco, [62] taka javna referenčna točka za seznanitev ne obstaja, zato mora nacionalno sodišče nazadnje ugotoviti, kdaj se je oškodovana stranka seznanila z „obstojem kršitve“, zgolj na podlagi navedb, ki jih je predložila tožena stranka. V zvezi s tem ni mogoče zahtevati, da je pravna opredelitev dejstev kot kršitve konkurenčnega prava povsem nedvomna, kar je na splošno težko pred opredelitvijo take kršitve z upravno ali sodno odločbo. Vendar pa po drugi strani seznanjenost z zgolj dejstvi ali razpršenimi dokazi, ki bi lahko vzbudili sum kršitve konkurenčnega prava, ni dovolj, da bi se za oškodovano stranko štelo, da je seznanjena z obstojem kršitve. Obstajati mora sklenjen krog natančnih indicev, na podlagi katerih je mogoče domnevati, da ni mogoče, da se skrbna stranka ne bi razumno zavedala, da dejstva, s katerimi je bila ali bi bila lahko seznanjena, pomenijo kršitev konkurenčnega prava.

130. V tem okviru je sicer res, da razlikovanje na ravni dolžnosti skrbnega ravnanja med podjetji s pravnimi svetovalci in „poklicnimi“ potrošniki na eni strani ter „običajnimi“ potrošniki na drugi strani še povečuje pravno negotovost. [63] Kljub temu se zdi upravičeno, da sodišče pri presoji seznanjenosti oškodovanca z obstojem kršitve in njegove dolžnosti skrbnega ravnanja v zvezi s tem upošteva to razliko. Prav tako se zdi, da je mogoče upoštevati dejstvo, da je nekatere kršitve, kot so sporazumi o cenah med neposrednimi konkurenti, lažje opredeliti kot kršitve pravil konkurence kot druga ravnanja, zlasti ravnanja, ki se izvajajo na novih trgih in ki jih organi, pristojni za konkurenco, manj dobro poznajo in analizirajo.

131. Na podlagi teh preudarkov je treba na četrto vprašanje za predhodno odločanje, točka (ii), odgovoriti, da na podlagi člena 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti zastaralni roki za vložitev odškodninskih tožb zaradi kršitev konkurenčnega prava držav članic in Unije ne smejo

[59] Sodba Volvo, točke od 56 do 60.

[60] Glej za to opredelitev sklepne predloge generalnega pravobranilca G. Pitruzzelle v zadevi Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, točke od 32 do 35).

[61] Glej v tem smislu sodbo Volvo, točka 71, in sklepne predloge generalnega pravobranilca A. Rantosa v zadevi Volvo in DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, točki 122 in 123).

[62] Glej tudi za to opredelitev sklepne predloge generalnega pravobranilca G. Pitruzzelle v zadevi Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, točke od 32 do 35).

[63] Glej sklepne predloge generalnega pravobranilca A. Rantosa v zadevi Volvo in DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, točki 121 in 122).

začeti teči, dokler se oškodovanec ne seznani ali se od njega ne more razumno pričakovati, da se je seznanil z informacijami, potrebnimi za vložitev njegove odškodninske tožbe, ki vključujejo obstoj kršitve konkurenčnega prava. Če taka tožba sledi odločbi organa, pristojnega za konkurenco, je mogoče ob neobstoju drugih navedb razumno pričakovati, da se je oseba s temi informacijami seznanila po uradni objavi povzetka te odločbe, kar mora preveriti nacionalno sodišče. Če take odločbe ni, se lahko seznanjenost z obstojem kršitve ugotovi le, če obstaja sklenjen krog natančnih indicev, na podlagi katerih je mogoče domnevati, da ni mogoče, da se skrbna stranka ne bi zavedala, da dejstva, s katerimi je bila ali bi bila lahko seznanjena, pomenijo kršitev konkurenčnega prava.

*3. Ali je treba zastaralni rok za čas trajanja postopka pred Komisijo in sodnega nadzora odločbe Komisije pretrgati? (četrto vprašanje, točki (iii) in (iv))*

132. Predložitveno sodišče s četrtim vprašanjem za predhodno odločanje, točki (iii) in (iv), sprašuje, ali člen 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti nasprotuje nacionalni ureditvi, po kateri se zastaralni rok za kršitev konkurenčnega prava ne pretrga ali prekine za čas trajanja postopka pred Komisijo v zvezi s to kršitvijo, ki še poteka, in ki tudi ne vsebuje pravila, na podlagi katerega pretrganje zastaralnega roka preneha najprej eno leto po tem, ko je odločba o kršitvi postala pravnomočna.

133. Tako kot pri četrtem vprašanju, točka (ii), se tudi to vprašanje v obravnavanem primeru ne postavlja, če se uporabi moj odgovor na tretje vprašanje in četrto vprašanje, točka (i). Zato se bom o četrtem vprašanju, točki (iii) in (iv), izrekla le podredno.

134. Da bi ugotovili, ali nacionalna pravila o zastaranju čezmerno otežujejo ali celo praktično onemogočajo uveljavljanje pravice do pravnega sredstva, je treba nacionalno ureditev zastaranja presojati kot celoto. Posamezni elementi te ureditve se zato ne smejo obravnavati ločeno.[64] Možnost pretrganja roka za čas trajanja postopka pred Komisijo in sodnega nadzora njene odločbe je le eden od njenih elementov.

135. Kot trdi Komisija, je razlog za pretrganje zastaralnega roka ta, da bi morala imeti tožeča stranka možnost počakati na izid preiskave organa, pristojnega za konkurenco, in po potrebi sodnega nadzora njegove odločbe. To mu bo omogočilo, da presodi, ali je bila storjena kršitev konkurenčnega prava, da ugotovi njen obseg in trajanje ter da se na to ugotovitev sklicuje v poznejši odškodninski tožbi.

136. V zadevi Cogeco Communications je Sodišče tako ugotovilo, da je uveljavljanje pravice do pravnega sredstva čezmerno oteženo ali celo praktično nemogoče, če je zastaralni rok, ki je začel teči pred zaključkom postopkov, v katerih nacionalni organ, pristojen za konkurenco, ali pritožbena instanca izda pravnomočno odločbo, prekratek glede na trajanje teh postopkov in njegov tek ne more biti ne zadržan ne pretrgan za čas trajanja takih postopkov, tako da ni izključeno, da ta zastaralni rok poteče, celo preden so navedeni postopki končani, zaradi česar oškodovanec ne more vložiti tožbe, ki temelji na taki odločbi.[65]

[64] Glej v tem smislu sodbo z dne 28. marca 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, točke od 45 do 55); glej tudi moje sklepne predloge v zadevi Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, točka 81), pa tudi sklepne predloge generalnega pravobranilca A. Rantosa v zadevi Volvo in DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, točka 101).

[65] Glej sodbo z dne 28. marca 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, točka 52).

137. Iz te sodne prakse pa izhaja, da mora imeti oškodovanec možnost, da svojo tožbo opre na odločbo organa, pristojnega za konkurenco, v zvezi z zadevno kršitvijo pravil konkurence Unije. V ta namen se lahko uporabi samodejno pretrganje ali prekinitev zastaralnega roka za čas postopkov organa, pristojnega za konkurenco. Vendar se zdi, da so v nacionalnih ureditvah možni tudi drugi načini zagotavljanja oškodovancu, da lahko svojo tožbo opre na odločbo o kršitvi.

138. Zato je treba na četrto vprašanje za predhodno odločanje, točki (iii) in (iv), odgovoriti, da člen 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti ne nasprotuje ureditvi zastaranja za odškodninske tožbe zaradi kršitev konkurenčnega prava, v skladu s katero se za čas postopka pred organom, pristojnim za konkurenco, ali sodnega nadzora nad odločbo takega organa zastaralni rok ne pretrga ali prekine samodejno. Vendar člen 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti zahteva, da nacionalna ureditev zastaranja oškodovancu omogoča, da svojo tožbo opre na odločbo organa, pristojnega za konkurenco, v zvezi z zadevno kršitvijo pravil konkurence Unije.

## VI. Predlog

139. Ob upoštevanju teh preudarkov Sodišču predlagam, naj na predlog za sprejetje predhodne odločbe, ki ga je vložilo Městský soud v Praze (mestno sodišče v Pragi, Češka republika), odgovori:

1. Za določitev časovne veljavnosti člena 10 Direktive 2014/104/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. novembra 2014 o nekaterih pravilih, ki urejajo odškodninske tožbe po nacionalnem pravu za kršitve določb konkurenčnega prava držav članic in Evropske unije je treba preveriti, ali je zadevni položaj nastal pred iztekom roka za prenos te direktive oziroma ali še naprej ustvarja učinke po izteku tega roka. V ta namen je treba preveriti, ali je na dan izteka roka za prenos Direktive 2014/104 zastaralni rok, ki se uporablja za položaj iz postopka v glavni stvari, potekel, kar pomeni, da je treba določiti trenutek, ko je ta zastaralni rok začel teči. V obdobju pred iztekom roka za prenos Direktive 2014/104 se začetek teka zastaralnega roka določi v skladu z nacionalnim pravom.

2. Člen 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti nasprotuje nacionalni ureditvi, ki omogoča, da zastaralni rok za pravico do odškodnine za škodo, ki je nastala zaradi trajajočega protikonkurenčnega ravnanja, začne teči pred prenehanjem tega ravnanja v celoti.

3. Na podlagi člena 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti zastaralni roki za vložitev odškodninskih tožb zaradi kršitev konkurenčnega prava držav članic in Unije ne smejo začeti teči, dokler se oškodovanec ne seznani ali se od njega ne more razumno pričakovati, da se je seznanil z informacijami, potrebnimi za vložitev njegove odškodninske tožbe, ki vključujejo obstoj kršitve konkurenčnega prava. Če taka tožba sledi odločbi organa, pristojnega za konkurenco, je mogoče ob neobstoju drugih navedb razumno pričakovati, da se je oseba s temi informacijami seznanila po uradni objavi povzetka te odločbe, kar mora preveriti nacionalno sodišče. Če take odločbe ni, se lahko seznanjenost z obstojem kršitve ugotovi le, če obstaja sklenjen krog natančnih indicev, na podlagi katerih je mogoče domnevati, da ni mogoče, da se skrbna stranka ne bi zavedala, da dejstva, s katerimi je bila ali bi bila lahko seznanjena, pomenijo kršitev konkurenčnega prava.

4. Člen 102 PDEU v povezavi z načelom učinkovitosti ne nasprotuje ureditvi zastaranja za odškodninske tožbe zaradi kršitev konkurenčnega prava, v skladu s katero se za čas postopka pred organom, pristojnim za konkurenco, ali sodnega nadzora nad odločbo takega organa zastaralni rok ne pretrga ali prekine samodejno. Vendar člen 102 PDEU v povezavi z načelom

učinkovitosti zahteva, da nacionalna ureditev zastaranja oškodovancu omogoča, da svojo tožbo opre na odločbo organa, pristojnega za konkurenco, v zvezi z zadevno kršitvijo pravil konkurence Unije.